

Dorota Marek
IV Liceum Ogólnokształcące im. KEN w Bielsku-Białej

Czeskie impresje. „Czuli barbarzyńcy” w Bielsku-Białej

„Czuli barbarzyńcy. O kulturze czeskiej w XX wieku” to cykl imprez wymyślonych i prowadzonych przez Dorotę Siwor i Jerzego Marka. Ich organizatorem jest Kolegium Nauczycielskie w Bielsku-Białej, a całość koordynuje Jarosław Zięba. Nazwę pomysłodawcy zaczerpnęli z książki Bohumila Hrabala *Czuli barbarzyńca*, bowiem ujmuje ona, ich zdaniem, oksymoroniczny charakter czeskiej kultury, balansującej pomiędzy patosem i ironią, wzniosłością i trywialnością, intelektualizmem i plebejskością, komizmem i tragizmem. A twórczość Hrabala jest tego najlepszym przykładem.

Pierwsza edycja cyklu, realizowana wiosną 2012 roku, była swoistą opowieścią o czeskiej literaturze i języku, historii oraz ludziach pogranicza. Dorota Siwor we wstępie do tomu gromadzącego relacje z wydarzeń wyjaśniła, skąd pomysł na rozmowę o Czechach:

Dlatego, że są. Blisko nas, podobni pod wieloma względami, a jednak wcale nie tacy sami. Porównanie do słowiańskiego narodu zza południowej granicy, rozważanie zarówno analogii jak i odmienności, daje Polakom możliwość głębszego wniknięcia we własną tożsamość. Pytania o to, kim jesteśmy, gdzie leżą granice naszego „ja” domagają się sprecyzowania relacji z innymi. Odpowiadamy na nie, by zbudować obraz samego siebie. Doświadczając własnej odrębności, chcemy także określić, kim nie jesteśmy. Nietrudno o to, gdy odmienność jest oczywista, uwarunkowana geograficznie i kulturowo. Porównujemy się jednak też do tych, którzy na pozór bardzo

nas przypominają. Dopiero rozpoznając różnice, możemy w pełniejszy sposób widzieć własny wizerunek.

Czy jesteśmy podobni do braci Czechów? Czy są dla nas jednak „innymi”? Co tak naprawdę nas fascynuje w ich kulturze, dziejach, w nich samych? Dlaczego w naszym myśleniu o nich funkcjonują stereotypy? (Siwor 2013a: 5)

Aby te cele zrealizować, zaproszono do Bielska wielu gości reprezentujących różne dziedziny wiedzy. Znaleźli się wśród nich między innymi pisarze, tłumacze, historycy, literaturoznawcy i językoznawcy.

Aleksander Kaczorowski, autor *Praskiego elementarza*, próbował opisać fenomen polskiej „czechofilii”, zwłaszcza w kontekście funkcjonujących po obu stronach granicy stereotypów. Mówił też o swojej fascynacji literaturą czeską. Zofia Tarajło-Lipowska przedstawiła najnowsze tendencje w literaturze naszych południowych sąsiadów, zaś Jerzy Marek swój wykład poświęcił paradoksom twórczości Bohumila Hrabala. Nie mniej ciekawie prezentowały się opowieści o historii Czechosłowacji. Okazuje się, że mimo sąsiedztwa bardzo mało o niej wiemy. Mariusz Surosz, autor książki *Pepiki*, podczas spotkania mówił o „czeskich kapitulacjach”. Opowiedział o prawdach i mitach związanych z oceną wydarzeń kluczowych w historii Czechosłowacji (z lat 1938, 1948, 1968) i rozprawił się ze stereotypem Czechów, często w naszym kraju postrzeganych jako konformiści i tchórze.

Jerzy Kronhold i Franciszek Nastulczyk skupili się na poezji polsko-czeskiego pogranicza oraz na własnych doświadczeniach związanych z życiem i tworzeniem na Śląsku Cieszyńskim. O bliskości języków polskiego, czeskiego i słowackiego oraz o zjawisku „półkomunikacji” opowiadał językoznawca Jaroslav Lipowski, Antoni Kroh – autor nowego przekładu powieści Jaroslava Haška – przedstawił kontekst społeczny i polityczny *Lośów dobrego żołnierza Szwejka*, zaś Robert Makłowicz dowodził istnienia wspólnej środkowoeuropejskiej tożsamości, wskazując podobieństwa tradycji kulinarnych tych ziem. W programie tej części *Czułych barbarzyńców* znalazło się również miejsce na relacje młodych – polskich studentów przebywających czasowo na uczelniach czeskich.

Gościem specjalnym spotkań z kulturą naszych sąsiadów był jeden z najpopularniejszych czeskich pieśniarzy i poetów – Jaromír Nohavica. Koncertowi towarzyszyła okazjonalna publikacja – wydany staraniem Kolegium Nauczycielskiego wybór utworów Nohavicy *Dokud se zpívá / Dopóki slychač mój śpiew* w tłumaczeniu Jerzego Marka. Zwieńczeniem całości projektu jest tom *Czuli barbarzyńcy* pod redakcją Doroty Siwor. Można w nim znaleźć zapis spotkań i rozmów przeprowadzonych z zaproszonymi gośćmi.

Sukces pierwszej edycji spotkań z czeską kulturą zaowocował jej kontynuacją oraz nawiązaniem współpracy Kolegium Nauczycielskiego z Uniwersytetem w Ostrawie. Od marca do maja 2013 roku trwała druga odsłona cyklu, który nabrał teraz charakteru międzynarodowego, bowiem obok gości z Polski pojawili się w Bielsku-Białej studenci, twórcy i naukowcy z Czech. Dorota Siwor, wskazując cele tej serii spotkań, napisała:

Wśród gości z Polski znaleźli się ludzie najbardziej obecnie w ten temat [kultury czeskiej – DM] zaangażowani [...]. Spotkania z nimi były [...] źródłem wiedzy o Czechach, o złożoności dotyczących ich zagadnień. Opowiadali, jak postrzegają czeską kulturę i czeską rzeczywistość, rozmawialiśmy także o tym, co według nich kształtuje nasze relacje z południowymi sąsiadami i jakie stereotypy funkcjonują w świadomości obu narodów.

Wyłącznie polskie spojrzenie tworzyłoby jednak obraz bardzo jednostronny. Zaprosiliśmy więc sławnych Czechów [...] (Siwor 2103b: 6).

Jednym z nich był Petr Šabach, który opowiadał o czeskim humorze. Na podstawie jego powieści powstały najsłynniejsze czeskie filmy lat dziewięćdziesiątych, takie jak *Pelišky* (znane w Polsce pod tytułem *Pod jednym dachem*), *Pupendo* czy *Dowód osobisty*, pokazywany w Kolegium w ramach przeglądu czeskiego kina. Filmy, wybrane przez organizatorów, a komentowane przez specjalistów, tematycznie związane były z trudną historią Czechosłowacji. Znakomitym pomysłem Mariusza Surosza było zaproszenie do Bielska-Białej Davida Vondráčka, znanego reżysera-dokumentalisty. Twórca zaprezentował swój – nigdy przedtem niepokazywany w Polsce – kontrowersyjny obraz *Zabijanie po czesku*, opowiadający o mordowaniu Niemców sudeckich przez Czechów tuż po drugiej wojnie światowej. Szczególną atrakcją stanowiło spotkanie z Petrem Zelenką, twórcą takich kultowych filmów jak *Rok diabła* czy *Opowieści o zwyczajnym szaleństwie*. Reżyser zdefiniował swoją koncepcję sztuki, której zadaniem ma być bunt i chęć zmieniania świata, co wydaje się odległe od powierzchownego zazwyczaj postrzegania czeskiego kina.

Jak zauważył Jerzy Marek, trzecia fala zainteresowania czeską kulturą w Polsce „w dużej mierze jest skutkiem pojawienia się kilku znakomitych książek polskich [...] autorów: *Praskiego elementarza* Aleksandra Kaczorowskiego (2001), *Gottlandu* Mariusza Szczygła (2006) oraz *Pepików* Mariusza Surosza (2010)” (Marek 2013: 59). Wszyscy trzej pisarze byli gośćmi drugiej edycji *Czułych barbarzyńców*. Mówili o czeskiej literaturze (Kaczorowski), historii i polityce (Surosz) oraz o mentalności Polaków i Czechów (Szczygieł). Uczestnicy projektu mogli obejrzeć jeszcze spektakl krakowskiego teatru MIST *Love story według Hrabala* oraz wysłuchać koncertu Artura Andrusa.

Śladem spotkań organizowanych w ramach „Czułych barbarzyńców” jest kolejna publikacja, tym razem obejmująca dwa tomy. Pierwszy z nich zawiera komentarze do prezentowanych filmów (Mariusza Surosza, Jacka Dzikuski i Anity Piotrowskiej) oraz zapis spotkań z zaproszonymi gośćmi. Drugi, zatytułowany *Mosty i zasięki. Spotkania polskiej i czeskiej literatury w XX wieku*, jest „próbą opisania – w wielu wymiarach i aspektach – czesko-polskich relacji odbitych w literaturze” (Siwor 2013c: 5). Nowością tej edycji była bowiem konferencja naukowa, której cel stanowiła rozmowa o „nawiązaniach, śladach, wzajemnych inspiracjach, które można zaobserwować w literaturze polskiej i czeskiej” (Siwor 2013c: 5). Uczestnikami jej byli polscy i czescy literaturoznawcy: Antoni Kroh, Dariusz Nowacki, Józef Zarek, Stanisław Gawliński, Renata Putzlacher-Buchtowa, Libor Pavera, Leszek Engelking, Libor Martinek i Michał Przywara.

Wiosną 2014 roku rozpoczęła się trzecia odsłona cyklu. Należy przypuszczać, że i ona spotka się z życzliwym przyjęciem odbiorców, zwłaszcza że zdaniem Mariusza Surosza „Czuli barbarzyńcy to najlepsza w Polsce impreza dotycząca kultury czeskiej. Świetnie przygotowana i zorganizowana, a przede wszystkim bardzo potrzebna. (...) Warto spojrzeć na siebie oczami sąsiadów. (...) Cieszę się, że taki festiwal czeskiej kultury został (...) zorganizowany w Bielsku-Białej i że mogłem w nim uczestniczyć” (Surosz 2013: 150).

Bibliografia:

- Marek Jerzy (2013), *Pepiki czy Czesi. O książce Mariusza Surosza*, [w:] *Mosty i zasięki. Spotkania polskiej i czeskiej literatury w XX wieku*, red. D. Siwor, Bielsko-Biała.
- Siwor Dorota (2013a), *Dlaczego o nich?*, [w:] *Czuli barbarzyńcy. O kulturze czeskiej w XX wieku*, red. D. Siwor, Bielsko-Biała.
- Siwor Dorota (2013b), *Jesteśmy sobie do czegoś potrzebni*, [w:] *Czuli barbarzyńcy 2013. O kulturze czeskiej w XX wieku*, red. D. Siwor, Bielsko-Biała.
- Siwor Dorota (2013c), *Literackie lustra*, [w:] *Mosty i zasięki. Spotkania polskiej i czeskiej literatury w XX wieku*, red. D. Siwor, Bielsko-Biała 2013.
- Surosz Mariusz (2013), [bez tytułu], [w:] *Czuli barbarzyńcy 2013. O kulturze czeskiej w XX wieku*, red. D. Siwor, Bielsko-Biała.